

Prokura – komparace v základních kodexech práva platných na území ČR od účinnosti zákona č. 1/1863 ř.z. do současnosti

JUDr. Anna Márová

ČLÁNKY

I. Úprava institutu prokury a postavení prokuristy v zákoně č. 1/1863 ř.z., všeobecném zákoníku obchodním

Prokura je v současném pojetí generelní plnou mocí, kterou podnikatel zapsaný v obchodním rejstříku uděluje fyzické osobě oprávnění jednat za podnikatele ve všech právních úkonech, k nimž dochází při provozu podniku. Už v 19. století dokázali legislativci vypracovat funkční, vnitřně logický právní předpis, který nepotřeboval ihned po svém schválení technickou novelu a byl schopen ošetřovat právní vztahy po desítky let, jakým byl zákon č. 1/1863 ř.z., všeobecný zákoník obchodní (dále jen „všeobecný zákoník obchodní“ nebo jen „ADHGB“). Plně souhlasím s J. Bílým, když říká: „Vlivem, který upevnění české demokracie také ztěžuje, je podceňování normativních zřetelů ve společenském vědomí a redukce společenských vztahů na mocenské a silové vztahy. V tomto přístupu se přehlíží, že existuje hluboký rozdíl mezi jednáním, které se uznává jako legitimní,

a jednáním, jež za legitimní nepatří ... Úroveň právní kultury nemusí být přímo úměrná vývoji společenských struktur.“¹⁾

Ve všeobecném zákoníku obchodním je institutu prokury a prokuristovi, jejich odlišení od obchodní plné moci a obchodního zmocněnce – na rozdíl od v současnosti platného českého obchodního zákoníku – věnován dostatečný prostor odpovídající závažnosti takto podnikatelem uděleného zmocnění a zákonem vymezeného oprávnění.

Problematicke prokuristů a obchodních zmocněnců je v rámci členění všeobecného zákoníku obchodního na Knihu první o sedmi titulech a 81 člancích, Knihu druhou o třech titulech a 165 člancích, Knihu třetí o dvou titulech a 20 člancích, Knihu Čtvrtou o pěti titulech a 160 člancích věnován v Knize první

1) Bílý, J.: *Moc a právo v evropské politické tradici*. Eurolex Bohemia, Praha 2004, s. 18.

celý Titul pátý o 16 člancích. Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „obchodní zákoník“), věnuje prokuře fakticky jeden paragraf – ustanovení § 14 a pouze ve dvou dalších ustanoveních v celém zákoníku je prokura zmíněna.

Všeobecný zákoník obchodní byl schválen 17. 12. 1862 a platil na území Čech téměř 88 let – od 1. 7. 1863 do 1. 1. 1951. Institut prokury je v něm zmíněn již v Knize první, Titulu prvním, v čl. 10 O kupcích, kde je její užití vymezeno negativně: „Ustanovení, která obsahuje tento zákoník o firmách, obchodních knihách a o prokuře, nebude použito na hokynáře, vetešníky, podomní a jiné podobné obchodníky s menším provozováním živnosti, dále na hostinské, obyčejné dovozníky, obyčejné plavce a osoby, jejichžto živnost nepřesahuje objem provozování řemesla. Zemským zákonům jest vyhrazeno, určití tyto třídy přesněji, objeví-li se toho potřeba.“

Knih první, Titul pátý všeobecného zákoníku obchodního v 16 člancích velmi podrobně a přehledně pojednává o prokuristech a obchodních zmocněncích. Znění ustanovení § 14 odst. 1 obchodního zákoníku naopak vzbuzuje určité pochybnosti: „Prokurou zmocňuje podnikatel prokuristu ke všem právním úkonům, k nimž dochází při provozu podniku, i když se k nim jinak vyžaduje zvláštní plná moc. Prokuru lze udělit jen fyzické

osobě.“ Ustanovení vyznívá nevhodně tak, že jako by nejprve musel existovat blíže a dříve v zákoně nedefinovaný prokurista, kterého následně prokurou podnikatel zmocní k právním úkonům při provozu podniku, nikoli tak, že udělením prokury se fyzická osoba za splnění dalších zákonných podmínek stává prokuristou.

Ustanovení čl. 41 všeobecného zákoníku obchodního se naproti tomu s danou problematikou vyrovnalo daleko elegantněji a srozumitelněji. Prvotně definuje, kdo je prokuristou: „Kdo má přikázáno od vlastníka obchodního závodu (principála), aby jeho jménem a na jeho účet obchodní živnost provozoval a per procura firmu podepisoval, jest prokuristou.“ a dále jasně definuje tři způsoby, jakými může být prokurista ustanoven: „Prokurista může být ustanoven buď udělením plné moci označené výslovně jako prokura nebo výslovným označením zmocněnce za prokuristu nebo zmocněním, aby per procura firmu principálovu podepisoval.“

Čl. 41 všeobecného zákoníku obchodního dále definoval prokuru kolektivní, čl. 42 téhož zákona stanovil, že „Prokura ... nahrazuje každé zvláštní zmocnění, podle zemských zákonů potřebné“. Ve všeobecném zákoníku obchodním prokura a priori neobsahovala zmocnění zcizovat pozemky. Prokurista musel být ke zcizování pozemků speciálně zmoc-

něn. Současná právní úprava však musí hovořit o limitaci zcizovat nemovitosti, tedy pozemky a stavby, neboť „socialistické chápání vlastnictví popřelo zásadu římského práva „*superficies solo cedit*“.²⁾ Ve znění všeobecného zákoníku obchodního nebylo třeba výslovně hovořit o stavbách na pozemcích, tyto nebyly v souladu s tehdy platnou úpravou ustanovení § 297 obecného zákoníku občanského vyhlášeného císařským patentem z 1. 6. 1811 č. 946/1811 Sb.z.s. samostatnou věcí, ale pouze součástí pozemku, přičemž touto součástí pozemku se stávala pouze stavba zřízená jako trvalá.³⁾

Všeobecný zákoník obchodní zajišťoval ochranu třetím osobám tím, že stanovil, že omezení prokury jen pro určitá jednání, za určitých okolností nebo na určitém místě nemá právní účinek vůči třetím osobám. Takto je ochrana třetích osob definována i v současných předpisech. Identicky obě úpravy ochraňují dobrou víru třetích osob v zápis v obchodním rejstříku.

Prokuristé v právní úpravě dle všeobecného zákoníku obchodního

tak jako dnes, podle úpravy obchodního zákoníku rovněž podepisovali připojením jména k firmě označené dodatkem prokury. Udělení a zánik prokury musel být „přihlášen“⁴⁾ na obchodním rejstříku.

Čl. 47 a čl. 48 ADHGB pregnantně odlišoval prokuru od obchodní plné moci, prokuristu od tzv. obchodního zmocněnce. „Ustanoví-li principál někoho, neuděluje mu prokury, ve své obchodní živnosti buď k provozování celé své obchodní živnosti nebo k určitému druhu jednání anebo k jednotlivým jednáním (obchodní zmocněnec), vztahuje se plná moc na všechna jednání a právní úkony, jež provozování živnosti obchodní toho druhu nebo provádění jednání toho druhu obyčejně s sebou přináší.“

Kromě omezení zcizovat pozemky byl obchodní zmocněnec oproti prokuristovi omezen v oprávnění „podstupovati směnečné závazky, přijímati zápůjčky a vésti spory“. Tyto úkony mohl činit pouze, byl-li k nim výslovně zmocněn, jinak nepotřeboval „k jednáním, na něž se vztahuje jeho plná moc, zvláštní plné moci předepsané v zákonech zemských.“

Obchodní zmocněnec byl povinen „při podpisu za zmocnitele jest zdržovati se při podepisování každého

2) Bílý, J.: *Trojí lid – panovníci a jejich lid v evropském středověku*. Libri, Praha 2000, s. 206.

3) Pohlová, A.: *Vlastnictví pozemku a stavby*. http://pravni radce.ihned.cz/c4-10078260-18556070-F00000_d-vlastnictvi-pozemku-a-stavby, 30.6.2006.

4) Nařízení ministerstev obchodu a spravedlnosti č. 27/1863 ř.z., jímž se vydávají potřebná opatření o založení a vedení obchodního rejstříku.

přídavku, prokuru naznačujícího; podpisují se s přídavkem, vyjadřujícím poměr plnomocenský.“

Všeobecný zákoník obchodní se v Titulu pátém přehledně vypořádával i s tím, kdo je prvotně oprávněn od kupujícího převzít protiplnění, cenu za dodané zboží. Obchodního zmocněnce čl. 49, poslední věta ADHGB považoval „za zmocněna vybíratí kupní cenu uzavřených jimi prodejů anebo povolovati lhůty k jejímu placení.“ Podle čl. 50 ADHGB ten, kdo pracoval v obchodě nebo ve skladu zboží, se pokládal „za zmocněna prodávati zboží a prováděti jednání, jež se dějí obyčejně v krámech, skladištích a skladech toho druhu.“ Podle čl. 51 ADHGB „Kdo donese zboží a nekvitovaný účet, neplatí pro to ještě za zmocněna přijmouti placení.“

Výše uvedená ustanovení Titulu pátého Knihy první všeobecného zákoníku obchodního srozumitelným a přehledným způsobem stanovila rozdíl oprávnění osob mezi postavením prokuristy, obchodního zmocněnce, prodavače, skladníka od jiné do prodeje zboží zapojené osoby.

Podle čl. 52 ADHGB vznikala práva i závazky přímo zmocniteli (principálovi) z právního jednání, jež prokurista nebo obchodní zmocněnec podle prokury nebo plné moci učinil jménem zmocnitele. Toto pojetí respektuje i moderní legislativa.

Všeobecný zákoník obchodní výslovně stanovil, že: „rozdílu nečiní, zdali je provedeno právní jednání výslovně principálovým jménem či vyplývá-li z okolností, že podle vůle kontrahentů mělo být pro principála učiněno. Mezi prokuristou neb obchodním zmocněncem a třetí osobou nezakládá toto jednání ani práv ani závazků.“

Bez výslovného zmocnění principála nebyla prokura ani obchodní plná moc prokuristou ani zmocněncem přenositelná na třetí osobu. Byla-li prokura odvolána, nemělo toto odvolání vliv na stávající služební (tj. v dnešním chápání pracovní) poměr.

Všeobecný zákoník obchodní stanovil v čl. 54, že „Úmrtím principálovým nepomíní ani prokura ani obchodní plná moc.“ Obchodní zákoník se k takto pro nerušený chod podnikání zcela podstatnému ustanovení dopracoval až v rámci novely s účinností od 1. 1. 2005, tedy po 14 letech své platnosti.

Podle čl. 55 ADHGB „Kdo, neobdržev prokury neb obchodní plné moci, sjednal nějaký obchod jako prokurista neb obchodní zmocněnec, podobně kdož, jsa obchodním zmocněncem, překročil při sjednání obchodu plnou moc jemu udělenou, ručí osobně třetí osobě podle obchodního práva; tato ho může žalovati buď o náhradu škody nebo na splnění.“ I zde platila výjimka, pokud vstoupil do jednání ten, kdo věděl

o nedostatku plné moci či prokury, závazek nevznikl. Všeobecný zákoník obchodní tedy stanovil odpovědnost přestupce podle obchodního práva přímo v zákonném ustanovení. Současná právní úprava takto podstatné ustanovení, jaké právní důsledky má překročení oprávnění prokury, neobsahuje a je tudíž sporné, zda takové jednání podnikatele zavazuje.⁵⁾ Praxe si byla v tomto směru nucena pomoci rozhodovací praxí Nejvyššího soudu ČR, např. v rozsudku sp. zn. 21 Cdo 2207/2003 ze dne 29. 1. 2004. V tomto rozhodnutí Nejvyšší soud ČR s odkazem na § 1 odst. 2 věta druhá obchodního zákoníku dochází k závěru, že překročení pravomoci prokuristy je třeba posuzovat podle obecné občanskoprávní úpravy zastoupení. Zde je na místě aplikovat § 33 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský zákoník“), přičemž může nastat situace, že podnikatel bude skutečně úkonem prokuristy, který překročil své pravomoci, např. zatížil nemovitost, vázán. První případ je logický – je zavázán v případě, že právní úkon prokuristy schválí. Druhým případem je případ chránící dobrou víru třetí osoby – úkon je

platný, pokud podnikatel bez zbytečného odkladu poté, co se dozvěděl o překročení, neoznámil druhé straně svůj nesouhlas.

Všeobecný zákoník obchodní ještě neupravoval společnosti s ručením omezeným. Jejich zakládání pod označením společnosti s ručením omezeným umožnil až zákon 58/1906 ř. z., o společnostech s ručením omezeným, v tehdy platném a účinném znění (dále jen „zákon o společnostech s ručením omezeným“) který v precizně a komplexně zpracovaném právním předpise tyto v současné době nejběžnější společnosti uvedl v českých zemích v život. O prokuře tak, jak ji upravoval tento zákon z roku 1906, se zmíníme později.

Všeobecný zákoník obchodní v Knize druhé upravoval pouze veřejné společnosti obchodní, komanditní společnosti, komanditní společnosti na akcie a akciové společnosti. Problematika prokury byla upravena v Titulu prvním O veřejné společnosti obchodní takto: „Ke zřízení prokuristy jest potřebí, pokud není nebezpečí v prodlení, svolení všech společníků, správou pověřených, a nebyli-li společníci taková jmenování, svolení společníků všech.“ Přestože k zřízení prokuristy (udělení prokury) bylo třeba všech správou pověřených společníků, odvolání prokuristy bylo daleko flexibilnější – odvolat jej mohl kterýkoli ze společníků, kteří jí

5) Sum, T.: *Překročení oprávnění vyplývajícího z udělené prokury a jeho právní důsledky.* <http://www.epravo.cz/v01,9.5.2007>.

mohli udělit. Problém ovšem vždy vznikal v případě obchodů s cizím právním prvem. V podstatě vždy platilo, co říká J. Bílý ve vztahu k zastupování firmy v cizím právním prostředí: „... V některých zemích nebyly vydány zvláštní zákony a neexistuje specifická úprava právních poměrů obchodního zástupce, ale soudy používaly na tyto právní poměry často velmi uměle, až násilně obecných ustanovení jiných právních institucí, ačkoli hospodářsky specifický vztah principála k obchodnímu zástupci je v obchodním životě států tak důležitý.“⁶⁾

Obchodní zákoník upravuje jmenování a odvolání prokury jen v části týkající se společnosti s ručením omezeným, a to tak, že pokud odlišnou proceduru nestanoví výslovně společenská smlouva o založení společnosti, uděluje a odvolává prokuru valná hromada, a to prostou většinou přítomných společníků, nemá-li opět společenská smlouva odlišné ustanovení ohledně hlasování ve společnosti.

6) Bílý, J.: *Firma v právních podmínkách zahraničního obchodu*. In: Právní a ekonomické problémy současnosti II., B.I.B.S., Ostrava 2007, s. 45.

II. Úprava prokury v zákoně č. 58/1906 ř.z. o společnostech s ručením omezeným a v zákoně č. 141/1950 Sb., občanský zákoník

Jak už bylo shora řečeno, zákon o společnostech s ručením omezeným, pojednával o pro české prostředí novém typu obchodní společnosti, tj. o společnosti s ručením omezeným. Ustanovení § 28 odst. 2 tohoto zákona stanovilo, že: „*nestanoví-li společenská smlouva nic jiného, může být prokurista zřízen jen všemi jednately, odvolána může být prokura každým jednatelem.*“ Podle ustanovení § 35 právě citovaného zákona je usnesení společníků (nejvyšší orgán společnosti; dnes valná hromada) oprávněno k „*rozhodnutí, zda může být udělena prokura nebo obchodní plná moc k veškerému provozu obchodnímu.*“

Úprava prokury v zákoně č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, v tehdy platném a účinném znění (dále jen „občanský zákoník z roku 1950“) platná až do 31. 3. 1964 Sb., tj. do účinnosti občanského zákoníku, řešila prokuru v ustanovení § 73 až § 79. Úprava vcelku reflektovala ustanovení všeobecného zákoníku obchodního, samozřejmě s ohledem na nové společenské zřízení. Spojení obchodních institutů s přísně civilními v jednom občanském zákoníku trvalo až do roku 1964. Prokuru

mohly udělovat jen podniky zapsané v podnikovém rejstříku, prokurista nemohl prokuru přenést jako v minulosti. Tentokrát bylo výslovně začleněno ustanovení, že prokurista nemůže ustanovovat a odvolávat další prokuristy.

Ustanovení § 76 občanského zákoníku z roku 1950 nově umožňovalo prokuru omezit jen na některý ze závodů podniku, pokud podnik bude v udělení výslovně uveden. Při udělení prokury více osobám museli spolu jednat vždy minimálně dva prokuristé.

Ustanovení § 80 občanského zákoníku z roku 1950 upravovalo podnikovou plnou moc obdobně jako tímto občanským zákoníkem derogovaný právní předpis upravoval obchodní plnou moc.

III. Úprava prokury v zákoně č. 101/1963 Sb., o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku (zákoník mezinárodního obchodu) a v zákoně č. 109/1964 Sb., hospodářský zákoník

Zákon č. 101/1963 Sb., o právních vztazích v mezinárodním obchodním styku (zákoník mezinárodního obchodu), v tehdy platném a účinném znění (dále jen „zákoník mezinárodního obchodu“), ve ustanoveních § 66 až § 70 v podstatě převzal ustanovení občanského zákoníku

z roku 1950, který byl v období velkých rekodifikací v polovině 60. let 20. století nahrazen současným občanským zákoníkem, který už úpravu vztahů mezi podniky neupravoval a zcela je přenechal do působnosti jak zákoníku zahraničního obchodu, tak zákonu č. 109/1964 Sb., hospodářský zákoník, v tehdy platném a účinném znění.

Právní úprava zákoníku mezinárodního obchodu již díky deklaraci socialistického společenského vlastnictví zcela abstrahovala omezení převádět nemovitosti. Díky zákoníku mezinárodního obchodu institut prokury vstoupil v českém právu bez přerušení do období po sametové revoluci, nejprve v první nutně novelizaci, která reflektovala celospolečenské změny, následně v obchodním zákoníku.

IV. Nesprávná rozhodnutí rejstříkového soudu ohledně zápisu osoby prokuristy

Jak již bylo v této práci opakovaně řečeno, prokura je zvláštním a nejširším typem zmocnění podnikatele fyzické osobě, které české právní předpisy znají s minimálními obměnami desítky let.

Přesto v praxi opakovaně dochází k záměně tohoto institutu s funkcí statutárního orgánu, ať se již pochybení odráží v požadavku rejstříkového

ssoudu na předkládání dokladu o bezúhonnosti prokuristy jako podmínky pro jeho zápis do obchodního rejstříku, který jsou povinni dokládat pouze členové statutárních orgánů, nebo požadavku na předkládání úředně ověřeného čestného prohlášení prokuristy dle § 38l obchodního zákoníku s odůvodněním, že vyhláška Ministerstva spravedlnosti ČR č. 250/2005 Sb. stanoví seznam příloh přikládaných k návrhu sepsaném na formuláři č. 9 pro zápisy do obchodního rejstříku ohledně společností s ručením omezeným. Dle tohoto seznamu v části „Prokura“ položka c) se při zápisu prokury k návrhu přikládá čestné prohlášení prokuristy, že splňuje podmínky podle § 38l obchodního zákoníku.

Ustanovení § 32 odst. 4 obchodního zákoníku stanoví, že Ministerstvo spravedlnosti ČR stanoví vyhláškou závazné formuláře pro podávání návrhů na zápis a seznam listin (příloh), které se k návrhům přikládají. Ze znění tohoto ustanovení vyplývá, že závazné jsou formuláře, nikoli seznam k nim přikládaných listin. Předkládání listiny uvedené v příloze 9 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti ČR č. 250/2005 Sb. – Prohlášení prokuristy, že splňuje náležitosti podle § 38l obchodního zákoníku – nemá oporu ve znění § 38l obchodního zákoníku, neboť toto ustanovení se vztahuje pouze na

statutární orgány, členy statutárních orgánů a členy ostatních orgánů právnické osoby. Prokurista není orgánem společnosti jednajícím jménem společnosti, ale osobou jednající za společnost na základě generální plné moci – „prokury“. Chybná věta v příloze citované vyhlášky nemůže prokuristovi, potažmo navrhovateli takovou povinnost nad rámec zákonného ustanovení uložit. V České republice povinnosti subjektům ukládá zásadně zákon, nikoli podzákonná norma, tedy chybně formulovaná vyhláška.

Další zaznamenaná chybná výzva soudu směřovala k uložení povinnosti k doplnění rozhodnutí valné hromady o způsobu jednání jediného prokuristy společnosti ve formě notářského zápisu. Ustanovení § 125 odst. 2 obchodního zákoníku stanoví, že: „*Neurčí-li společenská smlouva jinak, uděluje a odvolává valná hromada prokuru.*“ V tomto ustanovení není zákonná opora pro závěr soudu, že by valná hromada měla rozhodovat o úpravě jednání jediného prokuristy a že by rozhodnutí mělo mít dokonce formu notářského zápisu. Zákonnou oporu pro tento názor soudu nedává ani znění § 110 a § 141 obchodního zákoníku. Jednání prokuristy bez zbytku upravuje obchodní zákoník v ustanovení § 14. Jde o generální plnou moc, jednání není třeba upravovat, prokurista jedná za společnost roz-

hodnutím valné hromady o udělení prokury, přičemž prokura nabude účinnosti až právní mocí zápisu do obchodního rejstříku. Způsob podepisování upravuje § 14 odst. 5 obchodního zákoníku. Rozhodnutí o způsobu jednání má proto význam pouze, je-li uděleno více pro-

kur. Takové rozhodnutí musí být součástí listiny o udělení a přijetí prokury. Forma notářského zápisu je obsolentní.

JUDr. Anna Márová,
advokátka v Praze

